

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Архів тимчасового збереження документів УСБУ в Донецькій області*. Ф. 2. Спр. 18083.
2. Бут О. М., Нікольський В. М. Сільське господарство греків Донбасу за переписом 1922 р. *Україна-Греція: історія і сучасність: тези міжнародної наук. конф.* / В. А. Смолій (відп. ред. Та ін.). Київ, 1993. С. 28–30.
3. Джуха І. Репресії проти греків СРСР в ХХ столітті (к 70-літтю початку терору). URL : [http://greek-martirolog.ru/gm.conf.2007krd. Php](http://greek-martirolog.ru/gm.conf.2007krd.php)
4. Нікольський В. М., Бут О. М., Добров П. В., Шевченко В. О. Книга пам'яті греків України. Наукове видання. Донецьк, 2005. 457 с.
5. Реабілітовані історією. У 27-ми томах: Науково-документальна серія книг. Донецька область. Обл. ред. кол.: В. М. Демидко (голова), О. М. Бут (заст. голови) та ін. Донецьк: КП «Регіон», 2004. 648 с.

Історична пам'ять в умовах гібридної війни

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ТА «ФРОНТИР» ХІРОАКІ КУРОМІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ КОНТЕКСТІ ДОНБАСУ

Докашенко Віктор

In the context of historical memory and the «frontier», as an American version of regional memory, the political problems of the Donbas are traced, as they have long gone beyond the narrow borders of the frontier and have become an all-Ukrainian scale. The idea of Hiroaki Kuromiya is supported that the historical memory of a large part of the Ukrainian community has already shaped a distorted image of this region and its population, which is a mirror image of the negative image of Western Ukraine in the East of the country. It is argued that the correction of the situation will serve as the basis for the consolidation of the Ukrainian nation.

Key words: *historical memory, regional memory, «frontier», political problems of the Donbas.*

Запропонована до обговорення доповідь є спробою продовження аналізу книги американського історика японського походження Хіроакі Куромії «Зрозуміти Донбас», перекладеної українською і російською мовами і виданої в Україні у 2015 р. [5]. Перебуваючи на той час у стані

крайнього емоційного напруження, викликаного всіма «принадами» гібридної війни, вона була прочитана за одним присідом. Цікавило все: хід думок дослідника, його бачення ситуації, пояснення причин того, що з нами сталося. Шукалася також і відповідь на питання: чому це трапилося саме з нами? Видавалася цікавою й позиція американського історика, який належить до іншої історичної школи, людини з іншими науковими підходами та іншим менталітетом. Невдовзі з'явилася й перша можливість обговорити прочитане на Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій дослідженню викликів, які постали перед українською спільнотою в час гібридної війни [3].

Міжнародна наукова конференція, що проводитиметься за участі широкого наукового історичного загалу та на організаційних засадах поважних інституцій, у ході якої маємо за честь запропонувати цей матеріал, дозволяє не лише продовжити розпочатий раніше діалог, а й значно поглибити його, розглядаючи анонсовану проблему в політичному вимірі та крізь призму дефініції історичної пам'яті. Метою статті постає політичне простеження трансформації історичної пам'яті як поняття, що досить широко використовується в Україні, крізь призму іншомовного терміну «фронтір» («frontier» англ.), який використовує Хіроакі Куромія стосовно Донбаського регіону. Проблема постає актуальною як з огляду на оціночні судження щодо подій, наведені іноземним фахівцем, так і з точки зору, так би мовити, суто внутрішньої специфіки сприйняття українською спільнотою історичних явищ і подій.

З огляду на особливості історичного розвитку України зазначимо, що проблема історичної пам'яті тут завжди стояла гостро, іноді, навіть, виходячи за розумні межі. За образним висловом укладачів Національної доповіді з соціально-економічного стану України (2009 р.), українське суспільство не лише стало історичним, воно стало **«хворим на історію», таким, що болісно реагує на будь-які проблеми, пов'язані з власним минулим»** [10, 462]. Виділення жирним шрифтом зайвий раз наголошує на особливій болючості цього питання для всього українського суспільства. Втім, перш за все, надамо пояснення деяким принциповим положенням проблеми, анонсованих нами у попередній публікації. При її підготовці автори скористалися запропонованим одним з інтернет-ресурсів надзвичайно влучним перекладом з англійської поняття «frontier», а також отримали підтвердження своїх припущень в одній із праць Д. С. Панаріної [7], яка досліджувала це поняття з концептуальних позицій, цілком прийнятних у колі історичних досліджень.

Завдяки цьому нам, власне, тоді і вдалося вийти за вузькі межі усталеного перекладу і, відповідно, такого ж його потрактування. Іншими словами: у нас з'явилися підстави стверджувати, що під поняттям «фронтір», яке Хіроакі Куромія вживає стосовно Донбасу, ним розумілася не лише територія порубіжжя чи пограниччя як така. У ньому він бачить ще

й нематеріальну субстанцію, носіями якої виступали мешканці цієї окраїнної землі. Дослідник наділив їх духом свободи, вольності, навіть непідконтрольності або обмеженої підконтрольності владі. Skorиставшись аналогією в його підходах до висвітлення проблеми ми, як нам не без підстав здається, з'ясували, що основні риси «фронтиру», якими вчений наділив донбасівців, були привнесені ним з історичної пам'яті, що сформувалася на Заході США, і мали своє походження від часу його заселення «піонерами». Але, звернімо увагу на деталь: привнесені з історичної пам'яті регіону, а не з пам'яті національної. Суттєве уточнення з позиції предмета нашого дослідження.

Отже, постановка проблеми вимагає пошуку зв'язку поняття «фронтир», у його розумінні нашим американським колегою, з поняттям «історична пам'ять», притаманним нашим науковцям. У нас є всі підстави не виключати й того, що до останньої можуть закладатись політичні складники, здатні викривляти її первісну сутність. Для початкового аналізу за робочу гіпотезу проблеми цілком прийнятною видається ідея, якщо не тотожності, то хоча б близькості цих понять. Однак, спочатку спробуємо розібратися з сутністю історичної пам'яті. Чи не найкращу можливість для цього надає дослідження Л. П. Нагорної, в якій наводиться, мабуть, найповніший глосарій цього поняття: від найбільш простого і однозначного – до найбільш складного і ємного [6, 58–64]. У наші плани не входить їх детальний аналіз. В аспекті дослідження значно важливішим виглядає обрання найбільш точного та найбільш повного з них, при цьому головним критерієм повинно бути його максимальне позиціонування від ідеологічного та політичного формату. Останнє, як попереджають автори Національної доповіді, є не пустою пересторогою. «Питання історичної пам'яті, так само як питання державної мови, – стверджують вони, – стали предметом обоюдної політичних маніпуляцій, громадських акцій, які вносили і вносять розбрат у суспільство». І далі: «Активізація історичної політики, яка на рівні намірів і декларацій спрямовувалась на об'єднання суспільства, насправді спричинила конфліктну ситуацію й загострила суперечності між носіями різних варіантів історичної пам'яті всередині країни» [10, 467–468].

Будь-які додаткові коментарі до цього висновку, вочевидь, будуть зайвими, а тому, за порадою Л. П. Нагорної, звернімо увагу на статтю В. Ф. Солдатенка, тодішнього очільника Українського інституту національної пам'яті, який, на думку дослідниці, «проклямує відмову від нефахових, ідеологізованих підходів і орієнтацію на наукове знання» [5, 60]. Погодимося, це вища моральна оцінка, яку воліли б отримати і кожна наукова установа, і кожен автор. Наведемо твердження повністю, хоча стислим його назвати важко, зате повним і точним – безсумнівно. Попередньо зазначимо, що українська історія не виокремлює різні форми колективної пам'яті, що є принциповим у розрізі нашого дослідження.

Отже, на думку В. Ф. Солдатенка, «національна пам'ять» – це своєрідний феномен суспільної свідомості, «селективно збереженої нацією сукупності знань, уявлень та ціннісних оцінок тих подій минулого, які справили вирішальний вплив на її становлення, самоідентифікацію, державотворчі й цивілізаційні досягнення та консенсусно сприймаються у суспільстві як найбільш значущі для його самозбереження, консолідованого існування та конструктивного розвитку у майбутньому» [9, 15–16].

Уважно вчитавшись у запропоноване визначення та порівнявши його з іншими, різними за ступенем своєї вдалості, не можемо не погодитися з тим, що в ньому повністю відсутні ідеологічні та політичні складники, що вже дозволяє говорити про його неупередженість, а значить, – і про належний рівень науковості. З нашої точки зору воно має два стрижні. Перший полягає в тому, що нація проводить селективний відбір знань, уявлень та ціннісних подій минулого. А, отже, до її пам'яті ввійдуть лише ті, які справили вирішальний вплив на її становлення та самоідентифікацію. Другим стрижнем, на якому тримається сформульоване вище поняття, є те, що національна пам'ять вбере у себе лише ті історичні надбання, які консенсусно (наголосимо!, не амбівалентно, а саме консенсусно) сприйматимуться суспільством. І це надзвичайно важливо, адже в такому випадку вони не зможуть стати каменем спотикання на подальшому шляху історичного розвитку нації. Єдине, що можна закинути автору цього визначення, так це відсутність у ньому місця для історичної пам'яті порубіжних регіонів. За її наявності визначення історичної пам'яті набуло б, на нашу думку, більшої комплексності та повноти.

Без цієї обставини запропоноване В. Ф. Солдатенком визначення для теми нашого дослідження має лише дотичне відношення, оскільки поняття «фронтір», яке використовує Хіроакі Куромія у своїй праці, й аналог якого ми шукаємо в нашій науковій літературі, за своєю сутністю стосується не національної пам'яті взагалі, а лише пам'яті регіону, яким є Донбас. Чи має право на існування регіональна історична пам'ять порубіжжя? На нашу думку, безсумнівно, адже ще нікому не вдалося спростувати філософську істину про існування загального, особливого та одиничного. Це значить, що в національній пам'яті є місце як особливостям, так і окремішностям. Останні можуть існувати у вигляді власної історичної пам'яті як складової пам'яті національної. Нажаль, питання регіональної пам'яті залишаються нерозробленими й до сьогодні. Л. П. Нагорна з цього приводу мало не з розпачем пише: «Навряд чи має гарантоване майбутнє соціум, в якому поняття «суспільна пам'ять» є розмитим, групові спогади еkleктичними й різноспрямованими, а до пантеону героїв в одних регіонах потрапляють постаті, які в інших вважаються одіозними». І це при тому, що важливість питання

історичної пам'яті як чинника формування ідентичності вже навіть ніким і не заперечується [6, 7; 11].

У контексті зазначеного, очевидно, спочатку варто поглянути на Донбас, як порубіжну територію, не з позиції «фронтиру», про що йтиметься нижче, а з точки зору особливостей формування в ньому історичної пам'яті. Перед усім, йдеться про її основоположну складову – історичну науку. І хоча бібліографія цього питання невелика, як справедливо відзначає відомий в Україні регіоналіст Я. В. Верменич, в Україні теоретичні аспекти рубіжності практично не розробляються. Втім, перш ніж зупинитися на деталях, які ми вважаємо відверто політизованими, віддамо належне дослідниці, яка глибоко та всебічно займається теоретичними проблемами регіоналістики. Автор цих рядків знайомий з переважною більшістю її праць не з чуток. На основі підготовленого нею посібника готується до викладання магістерський курс із робочою назвою «Історія Донбасу в контексті історичної регіоналістики». Однак, за всіх безсумнівних достоїнств її наукової творчості, не можемо принципово погодитися з позицією дослідниці, винесену на обговорення історичного загалу в невеликій за обсягом праці «Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір», яку вона скромно називає брошурою.

Уже на початку свого аналізу, не без підстав наголошуючи на нерозробленості проблеми, дослідниця заявляє: «Донбасу це стосується чи не найбільшою мірою, тому що цей «сконструйований» переважно з економічних і політичних міркувань регіон не підпадає під усталену схему дослідження історичних регіонів» [1, 7]. Йдеться, вочевидь, про економічні та політичні мотиви його формування, які були закладені в історичну пам'ять його спільноти, згодом рефлексивно відбиту в свідомості сучасних поколінь. Ну, як із цим можна погодитися? З нашої точки зору, все проходить з точністю до навпаки. Саме економічний аспект питання повинен бути наріжним каменем вибору мотивів для творення регіону. Сьогоднішній досвід формування об'єднаних територіальних громад, що проводиться у зв'язку із процесом децентралізації – яскраве тому свідчення. Увесь сенс їх реформатування якраз і полягає в обранні оптимально економічного варіанту. Його мета – створення економічно самостійних, а тому й сильних громад. Так чому ж тоді порубіжний регіон, маючи на той час практично безмежний економічний потенціал, не міг формуватися з урахуванням цього чинника? Логічніше тоді вже говорити про зародження буржуазного менеджменту та його вплив на свідомість, що зразу ж відносить його до рангу передових регіонів, аніж про те, що він не підпадає під усталену схему для вивчення.

Та й політичний бік питання так просто відкидати не можна. Україна має сьогодні майже 6,7 тис. кілометрів пограничних територій. Із них: з Росією – 2,2 тис., Молдовою – 1,2 тис., Білоруссю – понад тисячу

кілометрів. Крім того, є порубіжжя з Румунією, Польщею, Угорщиною, Словаччиною. У кожній з цих територій політична складова теж відіграла не останню роль. Ніхто ж не буде піддавати сумнівам факт, що передача в 1940 р. Північної Буковини Союзу РСР румунським диктатором Антонеску не була наслідком якоїсь його особливої симпатії до так званої країни Рад. Звичайно ж, в основі лежав усім відомий політичний мотив. Те ж саме можна сказати й про приєднане після Другої світової війни Закарпаття, й про інші території, в кожній з яких, за певного бажання, можна знайти як економічну, так і політичну складову приєднання до УРСР. «Розглядати Донбас у контексті звичного, традиційного регіоналізму непросто», – стверджує Я. В. Верменич. А який, власне, просто? Галичину, Волинь, Закарпаття, Північну Буковину, чи, може, Бесарабію? Чому ж тоді всі вони підпадають під «усталену схему дослідження історичних регіонів», а Донбас – ні? Невже лише на тій підставі, що він був залюднений значно пізніше? Так, він почав формуватися як регіон в умовах зародження буржуазних відносин і вплинув на їх становлення не лише на теренах України, а всієї Російської імперії. Це була його особлива історія. Істрія регіону, який першим сформувався на буржуазних засадах і став флагманом їх розвитку.

Спірними, на нашу думку, виглядають й інші сентенції, наприклад, твердження, що на Донбасі тоді (час становлення басейну – В. Д.) «крутилися» великі гроші, які порівняно легко тут примножувалися». Сміємо запевнити, що не могло тут бути «великих» грошей, ані в новоявлених робітників, ані в новоспечених буржуа. Йшов процес становлення промислового регіону, що проходив за умов підвищених ризиків. Він вимагав все більше й більше капіталовкладень із досить сумнівними можливостями їх поверненням у вигляді прибутку. Останнє наперед обумовлювало високий рівень експлуатації і, відповідно, низьку заробітну плату. Тому безпідставним виглядає й інше твердження, що «людина як особистість тут ніколи нікого особливо не цікавила». На жаль, авторка не вказує ні часу, ні місця, де б цим хтось, десь і колись активно переймався. Тому й заперечити тут нічого.

Крім того, Донбаський регіон розглядається дослідницею у відірваності від інших регіонів, а тому його особливості формування та розвитку часто видаються як щось незвичне, непритаманне іншим територіям, а тому й сприймаються як суцільний негатив у його розвої. Наприклад, до історичної пам'яті регіону включається «героїзація шахтарської праці» та праці металургів. «Створений нею (радянською владою – В. Д) штучний «ореол слави» навколо праці металургів і шахтарів разом із системою нагород, розподілу житла та предметів першої необхідності за «трудо-вими показниками» створив-таки атмосферу патріотичного пафосу, в якій робітник почувався вершителем не лише власної долі, але й долі країни», зазначається в названій праці [1, 20; 22]. Цитата просто вимагає

зворотного запитання: а героїзація праці – була лише ознакою Донбасу? Якщо так, то чим можна пояснити звитяги ланкової-кукурудзозвода Г. М. Ладані з протилежного боку країни, з Закарпаття, – двічі Героя Соціалістичної праці, нагородженої двома орденами Леніна, Орденом Трудового Червоного прапора... Її праця не героїзувалася? Або праця О. В. Гіталова з Кіровоградщини, чи М. О. Посмітного з Одещини? Всі вони працювали в сільському господарстві, а не в гірничій чи металургійній галузях. Отже, героїзація людини праці як елемент історичної пам'яті була ознакою не лише Донбасу, а всієї країни. Вона була частиною системи господарювання, складовою комуністичного менеджменту і, звичайно ж, їхньою ідеолого-політичною парадигмою.

З цього «нагородження» Донбасу маловтішними епітетами впродовж всієї його історії, виокремлення його особливостей з акцентом на негатив і витікають образливі для всього Донбасу причинно-наслідкові зв'язки з подіями весни 2014 р. Варто було лише змістити акценти в історичній пам'яті регіону в бік негативу, і тут же вже абсолютно логічними, але викривленими, впливають причини цих подій. Усе дуже добре лягає у прокрустове ложе політичної формули: «самі винні» або іншими словами: «ви самі того хотіли», а звідси й інша кардинальна думка – «відрізати Донбас». Ми не оговорились, саме політичної, адже проблема у цьому випадку зразу ж виходить на державний рівень, що й обумовлює політизацію питання. Бо саме вона, Держава, покликана була захищати інтереси громадян усіх регіонів, включаючи й той, що інакше був «сконструйованим». Його громадяни, як і громадяни інших територій, повністю сплачували податок на прибуток, значна частина якого йшла на утримання армії. Отже, вони теж були вправі розраховувати на реалізацією ст. 17 Конституції України, яка проголошувала, що «Захист суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу» [4].

Сьогодні абсолютно зрозуміло, що ця функція держави вповні не була виконана. Причини різні: і, фактично, неприхована агресія північної сусідки, і внутрішній сепаратизм, і зрада значної кількості тих посадових осіб, які повинні були реалізувати функцію захисту держави. Питань виникає багато зараз, і їх кількість із плином часу та зі зростанням інформованості суспільства буде лише зростати. Але це питання більше не до істориків, а до Держави. Найбільш глобальні з них: чому армія не захистила нас від агресії та чому спецслужби не попередили вияви сепаратизму? Через цю обставину відповідальність за ті зобов'язання, які брала на себе держава і не виконала їх з якихось причин, не можна перекладати на плечі громадян регіону, які б риси історичної пам'яті він не ввібрав би. Якщо це спробувати заперечити, то тут вже сама

постановка питання політизуватиме ситуацію, знімаючи відповідальність з державних органів і, одночасно, перекладаючи її на самих громадян.

Такий розвиток подій з усіх точок зору вигідний Державі та особам, які відповідали за ці ланки роботи. І скільки б за цих обставин ми – історики – не копірсалися в минувшині, нам ніколи не вдасться відшукати в ній причин невиконання функцій держави сьогодні. Сама ж постановка питання відволікатиме від аналізу реальних причин Донбаської трагедії, яка, врешті, перетворилася на трагедію всіх українських територій, незалежно від особливостей їхнього історичного розвою. Погодьмося, яким би не був процес заселення регіону та які б внутрішні та зовнішні чинники не впливали на хід його розвитку, формування історичної пам'яті в ньому, до з'ясування причин трагедії 2014 р., матиме, в кращому випадку, лише дотичне відношення. Врешті-решт, не могли ж наші пращури знати того, що колись стануть на заваді дослідженню Донбасу «в усталеній схемі історичних регіонів». Отже, всі спроби відшукати коріння гібридної війни в глибинних анналах історії, на нашу думку, навряд чи можна визнати за перспективні. Вони лише додадуть води на млин органів держави, даючи їй змогу ухилитися від прямих і чесних відповідей на незручні для неї запитання.

Використання історії – це дуже важливий, але не єдиний ресурс для формування викривленої історичної пам'яті регіону, а відтак і нації. В цьому напрямі спрямовувалася також і вся сила державної пропаганди. Досить лише згадати, з якою наполегливістю в країні розкручувалася ідея дотаційності Донбасу та його технічної та технологічної відсталості. Згадаймо також і те, що розмови про дотаційність зменшувалися прямопорційно збільшенню надходження вугілля з Південної Африки, одночасним збільшенням загрози віялового відключення електроенергії в країні та зростанням вартості кВт години. Та й технічна з технологічною відсталість, які, хоч і не такою мірою, але дійсно мали місце, подавалися засобами масової інформації так, що у пересічного українця могло скластися враження, що вся Україна вже давно пройшла крізь чергову технічну та технологічну революцію, а Донбас залишається мало не на рівні часів Джона Юза. У зіставленні з яскраво описаною пропагандою ротаційністю сама собою напрошувалася думка, що Донбас мало не на шиї сидить у інших регіонів країни. Мабуть, не варто задаватися питанням, як ці підходи позначилися на формуванні історичної пам'яті населення краю, як і не варто доводити, що це не відповідало дійсності. Відтак, треба наголосити на розмірі клину, який вбивався між українською спільнотою Сходу та Заходу, про що справедливо зазначається в навчальному посібнику «Історична регіоналістика», написаний тією ж Я. В. Верменич [2, 61].

Розглянемо тепер підхід американського історика до питання формування історичної пам'яті регіону Донбасу, який оцінює її з позиції

привнесеного ним «фронтиру». Передусім зауважимо, що він вдало використав для цього нашу, українську статистику, яка не була схована за сімома замками. Її треба було лише захотіти побачити. Він побачив, а тому сповна віддає належне Донбасу в економічному розвитку і царської Росії, і Радянського Союзу, чого у нас наполегливо намагалися уникати деякі політики, та й не вони одні. Він, зокрема, наголошує на тому, що на теренах Донецької області у 2002 р. проживало 9,9 % всього населення України, які забезпечували 12,4 % валового продукту, 22 % української промислової продукції та даючи при цьому 22,5 % її експорту, а разом із Луганською областю – майже 30 % [5, 80]. З цього впливають політичні проблеми донецьких еліт з центром. Чи могла бути вагомість економіки Донеччини причиною цього тертя? Безперечно! Гіпотетично розглядаючи ситуацію, автор, який закликає зрозуміти Донбас, не виключає того, що конфлікт, який мав місце між Донбасом і центром задовго до війни, скоріше за все продовжувався б і далі, але лише без збройної боротьби. Він справлявся б з ситуацією в межах незалежної України, запевняє дослідник [5, 111]. Сміємо зробити припущення, що цей конфлікт в умовах слабкої розвинутості більшості регіонів країни якоюсь мірою був би навіть закономірним. Думаємо, що в його основі лежали б вимоги отримання певних преференцій успішної провінції від центру. Крім того, американський дослідник не корить донбасівців за те, що вони свого часу не виявили політичної активності, як інші регіони країни. Зовнішньо показова аполітичність населення Донбасу, переконаний він, – це політика пограничного регіону, який, як і за давніх часів, так і в часи визвольних змагань, намагався використати конкуруючі між собою сили, щоб отримати для себе «найбільший політичний зиск у даний момент». «Я б сказав, – продовжує далі історик, – це не байдужість, а своєрідна стратегія. Донбас не довіряє метрополії. Його стратегія – «антимонополія» [5, 114].

«Фронтир» дозволяє також дати достойну відповідь тим, хто не є фаховим політиком і не займається проблемами історичної свідомості, але в силу своєї певної популярності намагається її збільшити, за рахунок деформації в суспільстві історичної пам'яті. Наприклад, Юрій Андрухович, який, називаючись українським поетом, вважає, що «Сарматія – це все, що на схід і південь від Дніпра, тобто, це південь і схід України. Сарматія – це виклик». І далі перелічується більше десятка позицій, які дають йому підстави для цього твердження. Одна з них – тут «П'ють горілку «Шахтарську» з пивом «Сармат». Як бачимо, ритор виявив дивовижну обізнаність у міцних та слабоалкогольних напоях Донбасу. У відповідь виявимо й свою: хотілося б у зв'язку з цим запитати в письменника: а якщо б тут пили горілку «Западенку – Бандерівську», скажімо, з чорною або білою етикеткою, та пиво «Львівське 1715», ситуація б тут не була настільки критичною? І, може, тоді наша земля не

видалася б йому «великою протокультурною пусткою, котру чимось дуже хочеться заповнити»? Не виключено також, що і громадянське суспільство тут виявилось би не на рівні «середньовічно-феодальному», а «модерно-буржуазному» [5, 87; 88], як на його малій батьківщині. Втім, все це вже залежить скоріше від того, яку етикетку мала «Западенка – Бандерівська» і чи не «паленою» вона була взагалі. Значно пізніше цитований американцем пасаж Ю. Андрухович назве не скільки політичним, стільки естетичним, так би мовити «художнім згущенням пов'язаних з цим регіоном ідей та образів» [5, 101], але для Донбасу це вже не матиме ніякого значення.

Пустка, хоч і образливе, але ще досить цивілізоване визначення. А ось Віктор Ткаченко в «Народному слові», як зазначає Хіроакі Куромія, зобразив Донбас як «радянську клоаку», в якій русифіковані українці складають «п'яту колону», що говорити українською тут і зараз «небезпечно для здоров'я і життя» і, що Донбас – «один з самих відсталих в технічному плані» регіонів України [5, 88; 89]. Соромно читати не ці марення, бо на них право має кожен, включаючи й автора наведених пасквільних слів. Соромно читати виправдання американського професора за Донбас, за його щиросердного намагання довести, що зазначене, м'яко кажучи, не відповідає дійсності. І хоч американський дослідник зробив це тонко і фахово, виправдавши наш край, але, на жаль, вже пізно. В історичну пам'ять українців вже закладено «розповсюджене уявлення про Донбас як про зловісну силу, що розкладає та підриває всі устремління України» [5, 89]. Захищаючи Донбас від нападок Ю. Андруховича, В. Ткаченка та інших осіб, які досягли «значних успіхів» у викривленні пам'яті регіону в національному масштабі, він, по суті, дезавує розхожу в Росії думку про історичну недолугість українців. Про неї, наприклад, без щонайменших натяків просторікував патріарх РПЦ Кирило, відкриваючи 11 квітня 2014 р. XVIII Всесвітній російський народний собор. Він тоді безапеляційно заявив, що українці розділені у розумінні власної історії, не зуміли зберегти єдність, унаслідок чого отримала міжособний конфлікт [8, 254].

Це – до питання про роль псевдопатріотів у формуванні національної пам'яті і про необхідність продовження процесу націєтворення та державотворення в Україні. Теза про Донбас як про особливу субстанцію, яку автор червоною ниткою веде крізь всю працю, приводить американського історика «до ключових питань розбудови нації і держави» в Україні. Тут він схиляється «до вільного й автономного існування простих людей (очевидно, йдеться про розвиток децентралізації та демократії – В. Д.), а не формування сильної централізованої держави за прикладом автократичної Росії [5, 126–127]. До речі, рух до демократії в Донецьку, вважає історик, є швидшим, ніж у Львові [5, 100]. Звичайно, що всім цим процесам серйозно заважає війна. Що ж стосується

перспектив її завершення, то Хіроакі Куромія робить невтішний для нас висновок. Як і у багатьох схожих геополітичних ситуаціях, пише він, «питання Донбасу може бути «вирішеним» великими міжнародними гравцями, яких мало турбує Донбас і Україна» [5, 134]. Отже, є над чим подумати, а точніше, спробувати ще раз і ще раз знайти щось цікаве і корисне, написано для нас між рядками його Донбаського фронтиру.

Насамкінець, маємо подякувати Хіроакі Куромії за чесність у підходах до нашої з вами історії, за цікаву ідею «фронтиру» як американського варіанта нашої історичної пам'яті регіону, яка дозволила вийти йому, а за ним – і нам, сподіваємося, на неупереджені і незаангажовані висновки. Думається, що праця американського вченого корисна не лише для нас – істориків, що опікуються проблемами історичної пам'яті, а й для політиків, які зараз вирішують долю Донбасу і в Україні, і в Мінську, і в Москві, і в Європі і, навіть, за океаном. По суті, Хіроакі Куромія своїм Донбаським фронтиром сформулював тактичну модель поведінки влади стосовно пограничних територій. І якби в нього була така можливість, то для посилення ефекту він неодмінно скористався б російськомовним афоризмом одного з героїв кінофільму «Біле сонце пустелі» Павла Сухова, який, коментуючи якусь складну ситуацію місцевого рівня, глибокодумно прорік: «Восток – дело тонкое». На жаль, Донбас, як одна з порубіжних територій України, вже четвертий рік поспіль криваво це підтверджує.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Верменич Я. В. Донбас як порубіжний регіон: територіальний вимір. Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. 69 с.
2. Верменич Я. В. Історична регіоналістика: навчальний посібник / відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії НАН України, 2014. 412 с.
3. Докашенко В. М., Докашенко Г. П. Донбаський фронт Хіроакі Куромії. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 9 червня 2017 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2017. С. 185–189.
4. Конституція України. URL: <http://www.president.gov.ua/> (дата останнього звернення 19.12.2017).
5. Куромія Хіроакі. Понять Донбасс. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. 152 с.
6. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
7. Панарина Д. С. Граница и фронт как фактор развития региона и / или страны. URL: <http://www.sokionauki.ru/journal/artikles/265432/>
8. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.

9. Солдатенко В. Ф. Проблеми політики національної пам'яті та завдання її наукового забезпечення. Державотворчі та цивілізаційні здобутки українського народу. *Національна та історична пам'ять. Збірник наукових праць*. Вип. 1. Київ: Стилос, 2011. С. 7–25.
10. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. Київ: НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Дубяга Андрій

The article deals with the peculiarities of understanding the concept of «hybrid war» in modern science. On the basis of the analysis of the peculiarities of regional development of Ukraine an attempt is made to find the regional peculiarities of the formation of historical memory in the state. The place and role of historical memory as a factor in the solution of the hybrid war in Ukraine are determined.

Key words: *hybrid war, historical memory, split of society, development of statehood, national identity.*

Розбудова будь-якої держави неможлива без консолідації суспільства навколо цього процесу. Виходячи з того, що сучасні європейські держави, які було створено саме на національному підґрунті, утворились порівняно нещодавно (цьому процесу «сприяли» світові війни минулого століття, коли після Першої світової війни відбувся розпад європейських імперій, а після Другої світової війни фактично сформувалась сучасна політична карта Європи), то цей процес не можна вважати завершеним. Тому національне питання, формування національної самосвідомості громадян, національне виховання та вплив на ці аспекти історичної пам'яті не втрачають своєї актуальності. Слід акцентувати увагу на тому, що в Східній Європі ця проблема є надзвичайно актуалізованою. Адже країни колишнього СРСР отримали можливість розвиватись незалежно тільки трохи більше чверті століття тому. Тільки з 1991 р. народи цих країн отримали можливість будувати свої національні держави. Геополітичні процеси, що охопили Східну Європу, важко назвати легкими й однолінійними. Перш за все слід наголосити на тому, що Росія, яка офіційно є наступницею СРСР, продовжує політику щодо утримання гегемонії в цьому регіоні. Це проявляється передусім у постійному намаганні утримувати суверенні держави в орбіті своїх інтересів шляхом проведення локальних військових операцій з метою від'єднання на свою